AFYON BELEDİYESİ YAYINLARI : 9

V. AFYONKARAHİSAR ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

Yayına Hazırlayan
Mehmet SARLIK

13-14 NİSAN 2000
AFYONKARAHİSAR

OSMANLI'DAN CUMHURİYETE BİR AFYONLU: PROF. KÂMİL MİRAS

Prof. Dr. Nesimi YAZICI[*]

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran ve geliştirenlerin tamamının, Osmanlı son döneminde yetişmiş kişiler olduğu herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Onların feragat ve fedakarlıklarla dolu çalışmalarına bu devlet, bu ülke ve nihayet hepimiz çok şeyler borçluyuz. Bu kişileri tanımak ve tanıtmaksa, kadir bilirliğin bir örneği olduğu kadar onların fikir, düşünce ve yol göstermelerine hâlâ devam eden ihtiyacımız dolayısıyla, bizim için ihmali mümkün olmayan bir gerekliliktir. İşte bu niteliklere fazlasıyla sahip bulunan Afyonkarahisar'ın değerli evladı Prof. Kâmil Miras, bu mütevazi tebliğe konu oluşturmaktadır.

Bizim kanaatimize göre Kâmil Miras, ülkemiz genelindeki diğer bir kısım emsallerinde de görüldüğü gibi, lâyık olduğu oranda incelenmemiş, bunun sonucunda da tanınmamış ve tanıtılmamıştır. Hatta daha satırlarımızın başında onun hakkında bildiklerimizin, bilmediklerimize nispetle çok eksik, yer yer hatalarla dolu olduğunu ifade etmemiz bir iddia değil, bir hakikatin kabulü olacaktır. Biz Kâmil Miras çapında çok yönlü bir kişinin, bir büyük âlimin bizim mütevazi tebliğimize sığmayacağının kesin olarak bilincindeyiz. Böyle bir hedefimizin olması da düşünülemez. Fakat hiç değilse onun ilmî mesaîsinin ne ölçüde bilindiğini veya bilinmediğini gösterme gayreti içinde olabiliriz. Onun fikir ve çalışmalarından bir örneğe bu çalışma içerisinde yer verebiliriz. Böylece dikkatlerimiz Kâmil Miras üzerinde yoğunlaşır ve belki de bu çalışma, merhumun çeşitli yönleriyle daha iyi incelenmesinin gerekliliği istikametinde bir işaret oluşturabilir.

(*) Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Bizim Kâmil Miras'la ciddî anlamda ilgimiz, kendisinin *hutbeler* konusundaki düşüncelerini okuduğumuzda başladı diyebiliriz. Bu vesile ile Osmanlı'dan Cumhuriyet'e hutbe konusunda kısa hatırlatmalarda bulunmamız yerinde olacaktır.

Bilindiği gibi *hutbe,* Cuma namazının edasının şartlarından biridir. Cumanın farzından önce okunur, müslümanlara nasihat ve duadan ibaret olmak üzere iki kısımdır. Cuma hutbesinin Arapça okunması dinî bir zorunluluk değildir. Özellikle nasihat kısmının, hitap edilen toplumun konuştuğu dille olması, ondan beklenen faydanın sağlanabilmesi için bir zarurettir. Fakat Türkler'in İslâmiyet'i kabulünden itibaren hutbeler Arapça okunmuş, bu durum Osmanlılar döneminde de devam etmiştir. Arapça hutbenin maksadı teminden uzak olduğu, insanların anlamadıkları bu hutbeyi belirli ölçüler içerisinde dinlerken sıkıldıkları, çoğu defa uyukladıkları dikkati çekmiş ve fakat uzun yüzyıllar boyunca bu konu çözüme ulaştırılamamıştır. Ancak çok az sayıdaki merkezî camilerde bulunan ve *Kürsü Şeyhi* şeklinde isimlendirilen vâizler, Cuma hutbelerini namaz bitimindeki vaazları sırasında cemaate *"telkin ve izah"* etmişlerdir. Bu alandaki sıkıntı Osmanlı Devleti'nin son döneminde XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yer yer dile getirilmiş, hatta bu yolda muhtelif örnekler, bugün ülkemiz sınırları içerisinde bulunan veya ayrı düştüğümüz eski vatan topraklarındaki bir kısım camilerde ortaya konmuştur.[1] Bu alanda **Kazan** bölgesinde önemli ve öncü çalışmalar yapılmış olduğunu da bu vesile ile hatırlamamız yerinde olacaktır.[2] Hutbelerin Türkçe'ye çevrilerek bugün halâ okunmakta olan şeklini alması ise Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün 1 Mart 1922'de TBMM.'de yaptığı konuşmada, hutbe ve hatipler konusuna temas ederek, bu alanda esaslı düzenlemeler yapılmasını istediğini görüyoruz. Atatürk aradan bir sene geçtiğinde (7 Şubat 1923) Balıkesir **Zağnos Paşa Camii** minberinden halka bir konuşma yaparak (hutbe okuyarak), hutbelerin gerek muhtevaları ve

(1) Konuyla ilgili oldukça geniş bilgi daha önce yayınladığımız iki makalemizde verildiğinden burada onlara işaretle yetinmek istiyoruz. Bkz. **Karesi Gazetesi Penceresinden Balıkesir'de Dinî Hayat Üzerine Bazı Gözlemeler (1916-1917),** İFD., c. XXXVII (Ankara 1998), s. 111-121; **Osmanlı Son Döneminden Cumhuriyete Hutbelerimiz Üzerine Bazı Düşünceler,** İFD (Cumhuriyetin 75. Yıldönümü Özel Sayısı) (Ankara 1999), s. 209-216. Ayr. bkz. Recai Doğan, **Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler,** Dinî Araştırmalar, c. I, S. 2 (Ankara Eylül - Aralık 1998), s. 5-51. Aynı makale için ayr. bkz. İFD., c. XXXIX (Ankara 1999), s. 491-534.

(2) İbrahim Maraş, **İdil - Ural Türklerinde Cedidcilik (Yenilikçilik) Hareketleri (1850-1917),** Ankara, 2000, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 145-163.

gerekse Türkçe olmaları konusundaki ısrarını dile getirmiştir. 1925 yılı bütçe görüşmeleri sırasında da dönemin çok sayıdaki mebusu bu yöndeki görüşlerini ortaya koymuşlardır.[3]

Hutbelerin muhtevaları yanında özellikle de öğüt kısımlarının Türkçe'ye çevrilmesi konusundaki arzular, nihayet düşünce planından uygulamaya intikal etmiş, Diyanet İşleri Reisliği 1925 yılında teşkilâtına gerekli duyuruları yapmıştır.[4] Bu geçişin bir anda veya çok kısa sürede olmasının imkânsızlığı, bu alanla az da olsa ilişkisi olanlarca malumdur. Çünkü ülke genelinde bütün hatipler veya imamlar kendi kendilerine Türkçe hutbe hazırlayabilecek iktidara sahip olmadıkları gibi, bir kısım örneklerine rağmen, elde nitelik ve nicelik açısından yeterli hutbe kitabı da bulunmuyordu. Bu durumda maksada uygun yeni bir hutbe kitabının hazırlanması gündeme geldi ve bu görev **Ahmet Hamdi Akseki'**ye verildi.[5] Biz Kâmil Miras'ı da hutbe konusuyla buradan itibaren ilişkilendirmek istiyoruz.

Ahmet Hamdi Akseki'nin hazırladığı ve ülke dahilindeki bütün camilerde okunması istenen eser 1927 yılında, o sırada kullanılmakta olan Arap alfabesiyle **Türkçe Hutbe** adıyla basıldı. Ertesi sene aynı formu koruyarak tekrar neşredilen eser, bir senedeki cumalar düşünülerek hazırlanmış 51 Türkçe hutbeyi içeriyordu.

Bu ilk hutbe kitabında (**Türkçe Hutbe**) hazırlayan olarak A.H. Akseki ismini göremiyoruz. Aradan yaklaşık on yıl geçtiğinde, bu defa bu eser tekrar ele alındı ve ilkinden çok daha geliştirilmiş olarak iki cilt halinde 420 + 560 sayfa şeklinde bastırıldı. Şimdi yazarının ismi de gösterilmiş ve adı da **Yeni Hutbelerim** olmuştu. İşte bu eserin yanına hazırlanması ve tashihi görevi Prof. Kâmil Miras Bey'e verilmiş, o da üzerine düşen görevi eksiksiz yapmıştı. Bu konuda bizzat Ahmet Hamdi Akseki şunları söylüyordu: *"Bu münasebetle, tashih işi Yüksek Reislik tarafından kendilerinin kudretli ellerine tevdî edilmiş bulunan eski Darulfünûn müderrislerin-*

(3) Bkz. Mehmet Bulut, **Diyanet İşleri Reisliği (Başkanlığı) 1341 (1925) Malî Yılı Bütçe Müzakereleri,** Diyanet İlmî Dergi, c. XXXVI, S. 1 (Ankara Ocak - Şubat - Mart 2000), s. 99-128.

(4) Bu konuda bkz. Abdülkadir Sezgin, **Cumhuriyet Döneminde Dinî Hayatın Meselelerinin Tarihî Kökenleri,** Ankara, 1990, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 15, 52; Memnune Çakır, **Cumhuriyet Dönemi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Vaaz ve Hutbelerle İlgili Yayınladığı Talimat ve Tebliğler,** Ankara, 1999, Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, s. 17-20.

(5) Ahmet Hamdi Akseki Antalya (4-6 Kasım 1994)'da bir sempozyum çerçevesinde değerlendirildi. Bu sempozyumun tebliğleri Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları arasında yayınlanmak üzeredir.

den ve dersiâmdan Afyonlu sayın üstad Kâmil Miras'a teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim. Bu işte gayret ve ihtisasları müsellem olan ve üzerine aldığı işi fevkalâde benimseyen üstadın; yazılarda tertip ve mevzûlarda bize kıymetli yardımları olmuştur. Gerek **Muhtasar-ı Buharî'***nin, gerek bu hutbelerin tab' ve tashihine âşıkane bir surette çalışmış olan üstadın feyyaz ve yorulmak bilmeyen mesaîsine inzimâm eden tevfik-i İlahî ile..."*

Görüldüğü gibi Prof. Kâmil Miras **Yeni Hutbelerim**'i yalnız tashih ile kalmamış, günümüzün ifadesiyle editörlüğünü de büyük bir ciddiyet ve çalışma disiplini içerisinde yapmıştır. Kâmil Miras gerek bu kitap hakkındaki düşüncelerini ve gerekse hutbeler konusundaki fikirlerini eserin sonunda[6] **Yeni Hutbelerim Hakkında Duyduklarım** başlığı altında kaleme aldığı bölümde dile getirmiştir. Bizzat yazarının da *"âşıkane, feyyaz ve yorulmak bilmeyen mesaî..."* şeklinde nitelediği bu çalışma disiplini, bu vazife aşkı ve tashih gibi ilk elde sıradan kabul edilebilecek bir çalışmada, ortaya çıkacak güzelliğe iştiraki dolayısıyla hissettiği heyecan, bizi son derece derinden etkiledi. Onun bu nitelikleri bir vesile ve vasıtayla tekrarlanmalı, tekrar gün yüzüne çıkarılmalıydı. İşte Kâmil Miras'la ciddî planda ilgimiz böyle başladı ve onu tanıdıkça bununla bitmemesi gerektiği noktasına gelindi. Şimdi onun bu konudaki görüşlerini, bir tarih belgesi olması dolayısıyla, hissettiklerini ve duygularını ise örnek oluşturması dileğiyle tekrar hatırlayalım.[7]

"Bizde hutbe ve hitabet Cumhuriyet devrine kadar çok ihmal edilmiş bir mesele idi. Senelerce hutbe ve hitabet namına hatiplerin ellerinde dönüp dolaşan ve kimin tarafından yazıldığı bilinmeyen bir mecmua vardı ki başlıca muhtevası Arabî ayların faziletlerini öğretmek için yazılmış hutbelerden ibaret idi. Bunlar da baştan başa Arapça yazıldıkları için halk bunlardan bir şey anlamadığı gibi, edebî bir uslûp ile yazılmadıklarından Arapça bilenler de dinlemekten sıkılıyordu. Hele kâfiye hatırı için ne fâhiş hatalar irtikâp edilmişti. Bu cihetle, hitabet kudretini haiz olan bazı hatiplerimiz, hutbelerini kendileri hazırlamaya mecbur oluyorlardı. Fakat böyle müstesna ve ferdî mesaî ile İslâm ümmetinin dinî ictimaî ihtiyacı tatmin edilmiş sayılamazdı. Bu suretle Hatib-i Enbiya Efendimiz'in hutbe ve hitabetle kast ettiği âlî gayeler tamamıyla fevt ediliyordu. Muhammed ümmeti ifa ettiği Cuma ibadetinden ilham alamıyor, girdiği mukaddes mabedinden öğütsüz ve duygusuz çıkıyordu.

(6) c. II, s. 551-556.

(7) Metinde çok gerekli yerlerde anlaşılması güçlük arz eden kelimeler tarafımızdan değiştirildi. Özellikle dikkat çekmek istediğimiz görüşlerin altı çizildi.

Halbuki ibadetlerimiz arasında Hâlıkımız Vâcip Teâlâ hazretlerinin müstakil bir sure-i şerîfe ile şanına ihtimam ve edasına süratle davranılmasını emrettiği bir ibadet varsa o da Cuma ibadetidir. Sonra bu ibadetimizin şartlarını yerine getirme hususunda en mühim mevki hutbeye verilmiştir. ***Hanefî fıkhından mülhem olarak diyebiliriz ki; Cumanın teşrî buyurulmasındaki yegâne gaye hutbedir. Öbür şartlar, bu hutbeden beklenen irşad ve tenbih gayesinin hakkıyla tahakkuk edebilmesini temine yönelik olan talî şeylerdir. Hatta hutbenin namazdan önce kılınmasındaki hikmet de budur.*** *Bir haftalık günlük meşguliyetlerin gönüllerimize yığdığı gaflet hatıralarını (mevâiz-i hasene, güzel öğütlerle) gidermek ve Hâlıkımıza, şuurumuzu derleyip toparlayarak saf ve temiz bir kalp ile yönelmek kabiliyetini temin etmiştir. Halbuki halkımız senelerce bu güzel öğütlerden, bu necîp duygulardan mahrum kalmıştı.*

"Din nasihattan ibarettir" buyuran Fahr-i Kâinat Efendimiz, bu âlî vecîzeleriyle nasihatın yegâne bir mesned-i dinî olduğunu bildirmişlerdi. Bu nasihatlerin en yüksek telkin ve tebliğ vasıtası ise, hitabettir. Hiç şüphe yok ki, din nasihate, nasihat da hitabete istinat eder.

Gönüllerimizde iman nuru, ibadet ışığı zorla, baskıcı müdahalelerle değil, yalnız tebliğ ve telkinin neticesi olarak ortaya çıkan arzu ve istekle uyanır. Telkin ise, en yüksek sihir ve tesirini hitabette gösterir. Bunun için Aleyhissalatü Vesselâm Efendimiz hitabeti en cazibeli bir irşat ve ikaz vasıtası olarak kabul etmişlerdir...

Cumhuriyet devri girip, halk idaresi kurulunca bu mühim ihtiyacı hakkıyla takdir eden Diyanet İşleri Reisliği Yüksek Makamı ilk defa halka ana diliyle hitap eden ve dinimizde bilinmesi zarurî bulunan konulardan, ahlakî ve içtimaî mevzulardan seçilmiş elli kadar hutbenin tertip ve tab'ına muvaffak olmuş ve hakikaten halkın taktir ve şükranını kazanmıştı. Bu defa ise, daha sade bir üslûp ile yazılmış olan ve daha zengin mevzuları ihtiva eden ***"Yeni Hutbelerim"*** *namındaki bu çok istifadeli eseri hatiplerimizin eline sunuyor. Bu, yalnız hatipler için muhtasar bir Hutbe mecmuası değil, vâizler için de her veçhile itimada layık, emin bir rehber ve milletin dinî ve içtimaî ihtiyacını tatmin edecek güzîde bir eserdir.*

Şimdi minberlerde hatiplerimiz, kürsülerde vâizlerimiz bu hutbeleri okuyup vazederken halkımız da seve seve dinleyip, dinî, vatanî, sıhhî, iktisadî, ziraî, sınaî öğütler alacak ve aile halkı karşılıklı haklarını ve vazifelerini bu güzel eserden gereği gibi öğrenecektir."

Prof. Kâmil Miras yazısının bu bölümünde **Yeni Hutbelerim** içerisinde yer alan bazı hutbeleri tanıtmakta, onların önemini ve çok güzel hazırlanmış olduklarını vurgulamaktadır. Şu satırlar ise onun görev aşkını göstermesi açısından gerçektende dikkat çekicidir.

"Diyanet İşleri Reisliği tarafından bu yüksek eserin tashihine memur edildiğimde bu vazifeyi yalnız âlî bir emre icabet etmiş olmak için kabul etmiştim. Aynı zamanda ***Sahih-i Buharî Muhtasarı "Tecrîd"****in tercüme ve izahına da memur edilmiş bulunuyordum. Bu benim için aslî, diğeri fer'î ve ek bir vazife halinde görünüyordu.* ***Fakat bu Yeni Hutbelerim'in fihristini gözden geçirince, hele hele beş, on hutbe mütalâa edince, bu çok zengin esere karşı kendimde derin bir alâka ve çekicilik uyandı. Onun nur kadar saf ve berrak yazıları, aksettiği duygulu ve şuurlu gönüllerde iman ve takvâ neşesi yaratırken, müşkülpesent nazarların bile onun basımında bedîî bir zevk duyabilmelerini temine çalışmayı gaye edindim. Hele aziz milletimizin minberlerinde, kürsülerinde okunacağını ve her hafta milyonlarca din kardeşlerimizin bu feyizli eserden kana kana öğüt alacağını düşündükçe, artık bütün kudret ve mesaîmi bunun güzel bir şekilde ve hatasız bir halde basılmasına hasrettim...***

Hiç şüphesiz bu feyizli eser, büyük bir himmetin zâde-i kemalâtı olmakla beraber, derin bir ihlâs ve samimiyetin zübde-i faziletidir. ***Uzak, yakın ilmî tarihimiz gözden geçirilsin, birçok âlimler, allâmeler gelmiş geçmiş, muazzam eserler yazmışlar, fakat hiç birisi İslâm ümmetinin bu haftalık ruhî gıdasını düşünmemiştir. Bu bapta ilk hatıra gelen şey, hutbe tahririnin küçük görülmüş olmasıdır. Hatanın esası, menşei de burasıdır. Fakat binlerce hatibin yed-i ihtiramına alarak milyonlarca müminin ruhuna hitap edeceği bir kitabın tahrir ve telifi şerefini küçük görmek için biraz akıl ve insaftan uzaklaşmak icap eder. Yazılan bir eserde Rızâ-yı Barî arzu edilmekte ise ve yazanda onun ahirette zuhur bulması fikri hakim ise, müminlere ahlak ve fazilet mürşidi olmak kadar Allah'ın rızasını davet eden, bir yüksek pâye tasavvur edilebilir mi? Rasûl-i Kibriyâ Efendimiz neden bu hutbe ve hitabete bu kadar kıymet ve ehemmiyet atfetmişlerdir? Bunu küçük görmek büyük bir günah değil midir?"***

Tebliğimizin başında Prof. Kâmil Miras'ın lâyık olduğu oranda tanınmadığını ifade etmiştik. Hakkında yeterli araştırmaların yapılmamış olmasından kaynaklanan bu tanımamışlık, onun hayatı kadar ilmî mesaîsi ve bunun neticesinde ortaya çıkan eserleri için de geçerlidir. Biz hayatı konu-

sunu şimdilik bir tarafa bırakarak,[8] verdiği eserlerle ilgili dikkat çeken bazı noktalara değinmekle yetinelim.

Prof. Kâmil Miras'ın ilk elde hatırlanan çalışması, **Ahmed Naim Bey** tarafından başlanıp üçüncü cildinden itibaren kendisi tarafından izahlar ilâvesiyle tamamlanan **Sahîh-i Buharî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi'**dir. Bunun yanında, muhtelif tarihlerde ve çeşitli yerlerde yayınlanmış küçük makalelerinin derlenmesinden oluşmuş bulunan **Ramazan Musahabeleri** (İstanbul, 1949) adlı kitabı da, tanınan eserlerinden biridir. Kâmil Miras'ın bunlar haricinde de kitapları ve makaleleri bulunmakta, bir kısım eserin neşrinde muhtelif şekillerde katkılarından bahsedilmekte ise de, bu konu hiç değilse şimdilik, ciddî araştırmalarla aydınlığa kavuşturulmayı beklemektedir.

Kâmil Miras'ın ilmî faaliyetlerini, özlü ve fakat en doğru olarak **Eşref Edib** tarafından hazırlanmış **İslâm - Türk Ansiklopedisi Mecmuası'**ndaki tanıtma yazısında bulmaktayız.[9] Onun bu yazıdan sonra adı geçen ansiklopedide müstakil veya müşterek olarak 16 madde, bu ansiklopediyle birlikte yayınlanan mecmuada 13, **Sebîlürreşad** dergisinin yeni serisinde 35 civarında ve daha önce **Hayru'l-Kelâm** gazetesinde bazı makalelerinin neşredilmesi söz konusudur.[10] Mamafih Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal etmiş son dönemin önemli bir din bilgini olarak kendisinden, vefatına kadar olan dönemde, yayınlanmakta olan bir kısım dinî içerikli süreli yayının yazı talep etmeleri ve bu isteklerine olumlu cevap almalarını da düşünmek durumundayız. Bu tahminimizin neticesi, yapılacak taramalardan sonra ortaya çıkabilecektir. Fakat tahmine dayanan bu fikirler yanında Kâ-

(8) Prof. Kâmil Miras'ın hayatıyla ilgili olarak şimdilik bkz. Eşref Edip, **Tahrir Heyetimizden Prof. Kâmil Miras,** İslâm-Türk Ansiklopedisi Mecmuası, c. I, S. 5 (İstanbul 27 K. Evvel 1940), s. 2; Aynı yazar, **Merhum Kâmil Miras,** Sebilürreşad, c. X, S. 244 (İstanbul 1957), s. 290-291; Ebül'alâ Mardin, **Huzur Dersleri,** İstanbul 1966, c. II-III, s.302-305; Veli Ertan. **Sahîh-i Buharî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Mütercimi Prof. Kâmil Miras,** Diyanet Dergisi, c. X, S. 106-107 (Ankara Mart-Nisan 1971, C. IV. S. 3-6'da da bulunmakta; Aynı yazar, **Vefatının Yıl Dönümü Nedeniyle Prof. Kâmil Miras,** Diyanet Dergisi, c. XXV, S. 2 (Ankara Nisan - Mayıs - Haziran 1989), s. 13-22; Niyazi İplikçioğlu, **Afyon'un Yetiştirdiği Büyük Din Bilgini Profesör Kâmil Miras ve Eserleri (1874-1957),** IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Afyonkarahisar, 1995, s. 151-152; Kâzım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem 1923-1927,** c. II, s. 39-40; **Diyanet İşleri Başkanlığı Biyografik Teşkilât Albümü (1924-1989),** Ankara, 1989, s. 65.

(9) **Tahrir Heyetimizden Prof. Kâmil Miras,** s. 2.

(10) **Hayru'l-Kelâm'**daki yazılarından bizi haberdar eden **Muharrem Bayar'**a bu vesile ile teşekkürü bir borç biliriz.

mil Miras'ın, varlığı kesin olmakla birlikte, bugün için tanıma imkânına kavuşamadığımız bazı eserleri de bulunmaktadır. Bu eserlerin isimlerinin bir kısım çalışmada, basıldığı yer ve tarih gösterilmeksizin zikredilmesi, varlıklarına delalet etmekle birlikte, görülmediklerinin de kanıtını oluşturmaktadır. Bu konudaki düşüncelerimizi, Eşref Edib'in küçük tanıtma yazısından hareketle göstermemiz yerinde olacaktır.

Eşref Edib, Kâmil Miras'ın hayatta bulunduğu bir sırada, şüphesiz onun kontrolünden geçmiş yazısında, şu eserlerinin ismini vermektedir:

1- Din-i İslâm Tarihinden Emevî ve Abbasî Devirlerine Ait Kısımları.

2- Tarih-i Fıkıh.

3- Kur'ân ve Tefsir Tarihi.

4- Ahlâk-ı Şer'iyye.

5- Kur'an'ın Cem'i.

6- İlm-i Kelâm Tarihine Ait Tetkikler.[11]

Basılmış olan bu kitaplar yanında Kâmil Miras'ın, hazırlandığı halde yayınlanma imkânı bulunamayan başka bir kısım eserleri de vardır. Eşref Edib bu bilgileri onun vefatı üzerine yazdığı makalede de tekrarlamaktadır.[12] Buraya kadar her şey tabiî gibi görünse de, tabiî olmayan, sözü edilen bu eserlerin tamamına ulaşma imkânının bulunamamasıdır. Bizim yaptığımız araştırmalarda şimdilik, bu kitaplardan ancak ikisini bulmamız mümkün olabildi. Bunlar **Tarih-i İlm-i Fıkıh** (İstanbul, 1331) ve **Ahlâk-ı Şer'iyye Dersleri** (İstanbul, 1330-1332)'dir.

Tarih-i İlm-i Fıkıh'ın bizim ulaştığımız nüshasının son kısmının eksik olduğu görülmekte ve bu haliyle 112 sayfayı içermektedir. **Medresetü'l-Mütehassısîn**'deki ders takrirlerinden oluşan kitabın fasiküller halinde neşredilmiş olması mümkündür. Nitekim bu eserin belirleyebildiğimiz diğer nüshaları daha az sayfayı içermektedirler.[13]

Ahlâk-ı Şer'iyye Dersleri ise **Daru'l-Fünûn-ı Osmanî Ulûm-ı Şer'iyye Şubesi**'ndeki ders notlarından oluşmakta ve 64 sayfayı içermektedir.

Kâmil Miras'ın bu iki kitabı haricindeki diğer dört eserini ise bugüne

(11) Son iki kitabın isminde bir miktar farklılık olabilir.

(12) **Merhum Kâmil Miras,** Sebîlürreşad, c. X, S. 244 (İstanbul Mayıs 1957), s. 290-291.

(13) Bu nadide eserden faydalanmamıza imkân veren **Doç. Dr. Şamil Dağcı**'ya bu vesile ile teşekkür ederiz.

kadarki araştırmalarımızda bulamadığımızı ifade etmiştik. Günümüzden yaklaşık 90 sene önce basılmış olmaları gereken bu kitapları bulmaktan ümidimizi kesmemiş olmamıza rağmen, bu durumun nedeni zihnimize takıldı ve halâ da takılmaya devam ediyor. Biz bu kitapların, Kâmil Miras'ın ders notlarının öğrenciler için kitaplaştırılmasından oluştuğunu düşünmekteyiz. Kitapların bu durumları onların, az sayıda basılmaları, fazla yayılmamaları ve ancak okul/öğrenci muhitlerinde kalmaları sonucunu doğurmuş olmalıdır. Eşref Edip'in verdiği bilgiler bizim bu tahminimizi desteklemektedir. [14]

Kâmil Miras'ın eserler yayınlama yönündeki ilmî mesaîsi içerisinde, Osmanlı son döneminde basılan bir kısım temel dinî eserin, kütüphane raflarındaki yazmalar halinden matbû eserler şeklinde çoğaltılması sırasındaki önemli katkısını unutmamamız gerekir. Şu sırada sınırlarını çok kesin belirleyemediğimiz bu feyizli çabanın dikkat çekici bir örneği olarak ahkâm ayetlerinin tefsiri açısından önemli bir eser olan **Cassâs**'ın meşhur eseri **Ahkâmü'l-Kur'ân**'ı göstermemiz yerinde olacaktır.[15]

Kâmil Miras'ın satırlarda şekillenmiş ilmî mesaîsi yanında, sadırlardan sadırlara ilim intikaline katkısı tarzındaki çabalarını da bu vesile ile özellikle hatırlamamız yerinde olacaktır. Hiç şüphesiz bu çabanın neticelerini, bulunan veya ancak isimleri hatırlanan kitap ciltleri veyahut da dergi makaleleri, ansiklopedi maddeleri gibi elle tutmamız, sayfa sayısını belirler gibi göstermemiz mümkün değildir. Sınıflardaki öğrencileri, camilerde vaaz dinleyen cemaati sayabilirsiniz. Fakat öğrencinin veya cemaatin kaynaktan ne kadar istifade etmiş olduğu, her zaman çok da açıkça bilinemez. Bu bir çabadır, emek ve umut doludur. Kâmil Miras da sözünü etmeye çalıştığımız yazarlığı, burada bahsetmediğimiz siyasî kişiliği ve diğer veçheleri yanında, bütün bunlardan çok ileride bir öğretmendi, müderris, dersiâm, profesördü. Ömrünün en büyük kısmını eğitim ve öğretim çalışmalarıyla geçirmişti. Binlerce öğrenciye din, ilim, ahlâk öğretmişti. Bu nedenle onu görünen eserleri yanında, gözle görülemeyen, ama asla kaybolmayacak bu tarz hizmetleriyle de değerlendirmenin gerekeceği açıktır. Bizim tebliğimizden beklenen de böyle bir lüzumu hissettirebilmekten ibarettir.

(14) Bkz. Adı geçen iki yazısı.

(15) Bkz. İstanbul, 1335, c. I-III. Eserin yayınında **Kâmil (Miras), Kilisli Rıfat** ve **Mehmed Beşir el-Gazzî**'nin katkıları için bkz. A.g.e., c.III, s. 540+1; Ayr. Bkz. Mevlüt Güngör, **Cassâs ve Ahkâmu'l-Kur'ân'ı,** Ankara, 1989, s. 156.